

Яровий Віктор Дмитрович

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,*

*Державна установа «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»*

Федорова Катерина Олександрівна

провідний інженер,

*Державна установа «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-441-5-15>

ОСВІТНІЙ ВИМІР АГРОЕКОЛОГІЧНОГО ПЕРЕХОДУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ

В умовах численних сучасних викликів Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) розглядає агроекологію, агроекологічний інтегрований підхід, як універсальну відповідь та ключовий чинник у забезпеченні переходу до сталих агропродовольчих систем [1]. В цьому контексті, багатогранні аспекти агроекологічного переходу всебічно досліджуються у різних вимірах та на різних рівнях.

Агроекологічний перехід розглядають як послідовність нових інновацій, концептуалізуючи його як відновлення функцій і стійкості соціоекосистеми [2]. В іншому дослідженні агро-екологічного переходу на місцевому рівні [3] робиться висновок, що агроекологія є підходом і процесом, а не стійким, визначеним станом, тому не зовсім коректно говорити про перехід до агроекології, оскільки сам перехід є невід'ємною частиною агроекології. Досліджуються також різні інші аспекти агро-екологічного переходу, наприклад, питання територіального підходу в його забезпеченні [4], різні рівні [5] та виміри агроекологічного переходу – соціального, біологічного, економічного, культурного, інституційного та політичного характеру, а також етапи переходу

та його рушійні сили [2], чинники агроекологічного переходу – особиста мотивація людей, світогляд та цінності [6], підходи до дослідження агроекологічного переходу та участі у цих дослідженнях громад [7] та інше.

Вітчизняні науковці також досліджують широкий спектр проблем, пов'язаних із реалізацією агроекологічного переходу в Україні. Серед найважливіших – напрями активізації соціо-економічних чинників агроекологічного переходу до сталого аграрного і сільського розвитку для формування стійких агро-продовольчих систем [8], роль агропереходу у формуванні таких систем [9], посилення соціальної спрямованості агровиробництва завдяки агроекологічному переходу [10] тощо.

Виділяють чотири основні вектори змін, які необхідні, щоб агроекологічний перехід відбувся: зміни у виробничих практиках, зміни у створенні та поширенні знань, зміни в соціально-економічних відносинах, інституційні зміни [11]. Таким чином, ефективне поширення знань є одним із необхідних елементів агроекологічного переходу. Поширення знань відбувається як через традиційні освітні інституції, так і за допомогою широкого спектру альтернативних каналів – через неформальні мережі, платформи, соціальну та професійну взаємодію тощо. Формальна освіта є одним із ключових механізмів поширення знань.

Країни Західної та Північної Європи є визнаними лідерами в галузі агроекологічної освіти, проте слід зазначити зростаючу роль інших регіонів у розвитку фермерських шкіл та обміні досвідом [12]. Низові ініціативи та мережі поступово відіграють у цьому процесі все більш важливу роль.

Хоча зміни у створенні та поширенні знань, нові неформальні форми їх генерування та поширення набувають особливого значення останнім часом (передача знань від фермера до фермера, польові школи, дослідницькі проекти за участі фермерів тощо), проте класична формальна освіта залишається важливою базою для зміни в розумінні агроекології як комплексного суспільного феномену, як практиками, так і широкими верствами суспільства.

В європейських країнах рівень впровадження агроєкологічних дисциплін у навчальні програми вищих навчальних закладів є різним. У Франції, Італії та Великобританії вже є деякі університети та програми вищої освіти у цій сфері, хороші можливості для агроєкологічної освіти є в Іспанії, з іншого боку, наприклад, у Хорватії, Албанії Ірландії ще донедавна університетські програми освіти з агроєкології були відсутніми або дуже обмеженими [13].

В системі формальної освіти у сфері агроєкології в Україні має місце дисбаланс у бік технологічних виробничих аспектів, проте соціальні, економічні та інші нетехнологічні аспекти в значній мірі ігноруються або не висвітлюються в достатній мірі. Це означає необхідність збалансування навчальних програм у цій сфері з метою повного представлення в них усіх елементів агроєкології – у тій формі, як ці елементи розуміє ФАО [1] і в якій це стало загальноприйнятим консенсусом серед інших міжнародних та національних організацій, наукової спільноти та профільних фахівців.

В Україні необхідно розвивати агроєкологічну освіту не тільки для управлінців, фермерів, вузьких фахівців, але й для широких суспільних кіл населення – споживачів продукції сільського господарства, виробленої у сталий, агроєкологічний, або традиційний способи.

Існує нагальна потреба у посиленні освітніх агроєкологічних акцентів у вітчизняних державних політиках, стратегіях та програмах розвитку, повоєнного відновлення та трансформації агропродовольчого сектора, сільських територій. Серед них – Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року (далі – Стратегія-2030) та Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року. В цих документах безпосередньо про агроєкологію не згадується, хоча є багато пов'язаних аспектів. Проте в Стратегії-2030 в рамках стратегічної цілі “Модернізація аграрного сектору: розвиток переробки, інновації, цифровізація та обмін знаннями” передбачене завдання “Створення ефективної системи поширення сільсько-

господарських знань та інновацій”, що в частині науки та освіти включає наступні напрями: покращення доступу до досліджень, інновацій, обміну знаннями та заохочення до їх використання та навчання; посилення інноваційної спроможності Національної академії аграрних наук; інтеграцію досліджень, освіти та дорадництва; підтримку послуг з розвитку сільського бізнесу та сільськогосподарських дорадчих послуг. В рамках реалізації цієї цілі можна і доцільно посилити освітній агроекологічний вектор.

Прикладом включення освітніх агроекологічних напрямів у державні секторальні політики може бути Франція. Міністерством сільського господарства, продовольства та лісового господарства Франції в 2012 році було запущено Агроекологічний проєкт для сприяння переходу до високопродуктивних систем виробництва, які охоплюють усі аспекти, але зокрема економічні, соціальні та екологічні виміри [14]. Цей проєкт передбачав розробку нових навчальних програм та створення мережі демонстраційних господарств. Така політика сприяла активізації агроекологічних досліджень та освіти і стала істотним стимулом для переходу сільського господарства до більш екологічних практик [див., наприклад, 15].

Література:

1. The 10 Elements of Agroecology. Guiding the Transition to Sustainable Food and Agricultural Systems. FAO I9037EN/1/04.18 14pp. Rome, Italy. 2018. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/3d7778b3-8fba-4a32-8d13-f21dd5ef31cf/content>
2. Tittonell P. Las transiciones agroecológicas: Múltiples escalas, niveles y desafíos. *Revista de la facultad de ciencias agrarias*. 2019. No. 51 (1). P. 231–246. URL: <http://revistas.uncu.edu.ar/ojs3/index.php/RFCa/article/view/2448/1766>
3. Swiergiel W. The Process of Agroecological Transition: a case study from southern Brazil. Swedish University of Agricultural Sciences (SLU). 2007. URL: <http://ex-epsilon.slu.se/1972/>
4. Bergez J.E., Audouin E., Therond O. Agroecological Transitions: From Theory to Practice in Local Participatory Design. Springer, 2019. URL: https://biovallee.net/wpcontent/uploads/2019/07/2019_Book_AgroecologicalTransitionsFromT.pdf

5. Gliessman S.R. *Agroecology: The Ecology of Sustainable Food Systems*. 3rd Edition. Boca Raton, FL, USA, CRC Press, Taylor & Francis Group, 2015.
6. Soini Coe E., Coe R. Agroecological transitions in the mind. *Elementa: Science of the Anthropocene*. 2023. No. 11(1). DOI: <https://doi.org/10.1525/elementa.2022.00026>
7. Sacht E., Mertz O, Le Coq J.-F., Cruz-Garcia G.S., Francesconi W., Bonin M. and Quintero M. Agroecological Transitions: A Systematic Review of Research Approaches and Prospects for Participatory Action Methods. *Front. Sustain. Food Syst.* 5. 2021. DOI: <https://doi.org/10.3389/fsufs.2021.709401>
8. Бородіна О.М., Прокопа І.В. Соціоекономічна складова розвитку сільського господарства і села на засадах агроєкології: науково-прикладні аспекти. *Економіка України*. 2023. № 5. С. 82–96. URL: <http://jnas.nbuiv.gov.ua/article/UJRN-0001409033>
9. Prokopa I., Rykovska O., Mykhailenko O., Fraier O. The agriculture of Ukraine amidst war and agroecology as a driver of post-war reconstruction. *Studies in Agricultural Economics*. 2024. V. 126. I. 2. P. 90–100. URL: <https://studies.hu/the-agriculture-of-ukraine-amidst-war-and-agroecology-as-a-driver-of-post-war-reconstruction/>
10. Риковська О.В. Агроєкологічний вектор посилення соціальної спрямованості сільськогосподарського виробництва. *Український соціум*. 2023. № 2. С. 207–219. URL: <http://jnas.nbuiv.gov.ua/article/UJRN-0001420587>
11. Breaking away from industrial food and farming systems: Seven case studies of agroecological transition. IPES-Food. 2018. URL: https://www.ipes-food.org/_img/upload/files/CS2_web.pdf
12. Wezel, A., Goette, J., Lagneaux, E., Passuello, G., Reisman, E., Rodier, C., & Turpin, G. Agroecology in Europe: Research, education, collective action networks, and alternative food systems. *Sustainability*. 2018. No. 10(4). DOI: <https://doi.org/10.3390/su10041214>
13. Agroecology initiatives in European countries. Key findings and recommendations. Agroecology Europe. 2020. URL: <https://www.agroecology-europe.org/wp-content/uploads/2020/11/Mapping-report-key-findings-and-recommendations-final-for-circulation.pdf>
14. The Agroecology Project in France. Ministry of Agriculture, Agrifood, and Forestry of France. 2016. URL: <https://agriculture.gouv.fr/sites/default/files/1604-aec-aenfrance-dep-gb-bd1.pdf>
15. Wezel A., David C. Policies for agroecology in France: implementation and impact in practice, research and education: Review article. *Landbauforschung - Journal of Sustainable and Organic Agricultural Systems*. 2020. No. 70 (2). P. 66–76. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/e9df/d249f17f93d5c760020ec1d8ab7cfc1fbf8b.pdf>